

4. Порохницкая Л.В. Культурологические и когнитивные принципы эвфемии в современном английском языке : автореф. дис...канд.филол.наук / Л.В. Порохницкая. – М.: Моск. лингвист. ун-т, 2004. – 21с.
5. Андрусак І.В. Англійські неологізми кінця 20 століття як складова мовної картини світу : автореф. дис...канд.філол.наук : 10.02.04 / І.В. Андрусак; Київ. нац. ун-т – Київ, 2003. – 20с.
6. McFedries, Paul. The Word Spy [Електронний ресурс] / Paul McFedries. – Режим доступу: <http://wordspy.com/>

УДК 821(37)-1.09:811.124'37

*Оліцук Р.Л., Антонюк С.А.
(Львів, Україна)*

**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИЛЬНИХ
ПРИКМЕТНИКІВ МІКРОПОЛЯ “ГОСТРОТИ”
(на матеріалі поетичних творів письменників епохи принципату Августа)**

У статті розглянуто особливості семантики тактильних прикметників мікрополя “гостроти” у латинській мові на матеріалі текстів Вергілія, Овідія та Горация. Виявлено закріплені за кожним тактильним прикметником мікрополя “гостроти” лексико-семантичні варіанти значення та проаналізовано особливості вживання їх досліджуваними авторами.

Ключові слова: лексико-семантичне поле, лексико-семантична група, синтагматичні зв'язки, семантика, синестезія.

В статье рассмотрены особенности семантики тактильных прилагательных в латинском языке на основе текстов Вергилия, Овидия и Горация. Исследованы лексико-семантические варианты закрепленные за каждым прилагательным микрополя “остроты” и проанализированы особенности их употребления писателями.

Ключевые слова: лексико-семантическое поле, лексико-семантическая группа, синтагматические отношения, семантика, синестезия.

The article is concerned with the analysis of the lexico-semantic peculiarities of the sharpness-denoting adjectives in the Virgil's, Ovid's and Horace's poetry. The lexico-semantic variants of the meaning fixed to these adjectives were studied and the peculiarities of their usage by the researched authors were analyzed.

Key words: lexico-semantic field, lexico-semantic group, syntagmatic relations, semantics, synaesthesia.

Значна увага науковців до різностороннього вивчення сенсорної лексики свідчить про актуальність наукового пошуку в цій сфері. Наукові праці лінгвістів, присвячені здебільшого дослідженню семантичних особливостей сенсорних одиниць в різних

індоєвропейських мовах (Л.П. Кудреватых [1], Н.В. Гутова [2], Н.О. Тимейчук [3], Н.Ф. Спиридонова [4], О.С. Федотова [5]), проте багато питань, які стосуються сенсорної лексики латинської мови, все ще залишаються без відповіді.

Метою написання статті є вивчення лексико-семантичних особливостей тактильних прикметників мікрополя “гостроти” на матеріалі поетичних творів найвидатніших письменників епохи принципату Августа. Відповідно мета статті, обумовила постановку таких завдань як: 1) розглянути особливості семантики цих прикметників у творах досліджуваних письменників; 2) проаналізувати їх синтагматичні відносини; 3) з’ясувати, які ад’єктиви були найбільш вживаними у поетичній спадщині досліджуваних авторів.

Вибір тактильних прикметників мікрополя “гостроти”, як предмета нашого дослідження, зумовлений вагомістю та значенням цих прикметників у житті кожної людини. Ці ад’єктиви є перш за все мовним засобом вираження сигналу небезпеки, що загрожує організмові від навколишнього середовища. Саме прикметники мікрополя “гостроти”, на відміну від ад’єктивів інших мікрополів ЛСП “дотику” є безпосередніми означеннями таких об’єктів, які стимулюють спеціальні рецептори шкіри – ноцицептори, іншими словами рецептори болю, збудження яких, за словами психолога Х.Р. Шиффмана [6: 685 – 686], спричиняє шкоду організму і призводить до неприємних відчуттів. Отже, інформація, яку повідомляють нам тактильні одиниці, попереджає, як підкреслив рос. проф. М.М. Епштейн у своїй праці присвяченій дослідженню дотикового відчуття [7: 28], про небезпеку і тим самим сприяє збереженню життя живої істоти.

Тому зовсім не випадковим є те, що деякі ад’єктиви мікрополя “гостроти”, а саме *acer* (126 прикладів) і *acutus* (61) виявилися одними із найбільш частовживаних тактильних прикметників поетичних творів поетів епохи принципату Августа. Проте, склад аналізованого мікрополя (15 прикметників) кількісно вагомо поступається компонентам інших мікрополів ЛСП “дотику”. Подібне спостерігають науковці також на матеріалі інших мов. Дослідники підкреслюють, що концепт “гостроти” у різних мовах може передаватися як декількома, так і одним прикметником [8: 92].

Здійснений семантичний аналіз тактильних ад’єктивів показав, що прикметники мікрополя “гостроти” поетичних творів Вергілія, Овідія та Горация можна поділити на три ЛСГ, а саме з семою “гострий”, “колючий” та “тупий”. ЛСГ “гострий” утворюють такі 6 ад’єктивів як: *acer*, *acutus*, *horridus*, *hamatus*, *mordax* та *durus*; ЛСГ “колючий” – 8: *sentus*, *spineus*, *spinosus*, *hamatus*, *hispidus*, *asper*, *acutus*, *mordax*; ЛСГ “тупий” – 4: *hebes*, *obtusus*, *retusus*, *rudis*.

Виходячи із етимології аналізованих прикметників бачимо, що вони не лише вказують на якісну ознаку предметів, але й містять у собі інформацію про спосіб функціонування означуваних об’єктів, а отже й про спосіб їх сприйняття. В аналізованих творах епохи принципату Августа типовими гострими предметами є різальні та колючі інструменти у яких аналізована властивість тісно пов’язана із якістю виконуваної функції. Яскравим підтвердженням сказаному є те, що у досліджуваних творах ад’єктиви мікрополя “гостроти” виступають означеннями зброї, яка була постійним компонентом досліджуваних поем, зокрема Вергілія та Овідія. Так, первинно дотикова лексема ЛСГ “гострий” *acutus* виступає постійним епітетом таких іменників як: *ferrum* – залізо [Verg. Aen. X. 479, Georg. I. 292, II. 450; Ovid. Met. VIII. 2. 44; Ibis 49, Rem. am. 537; Horat. Ars

poet. 305, Serm. 2. 3. 136]; telum – металевий зброя [Verg. Aen. III. 635; Ovid. Met. I. 4. 70; Horat. Epod. XVII. 10]; cuspis – вістря, спис [Verg. Aen. V. 208; Ovid. Met. IV. 299, VI. 78, VII. 131, Amor. I. 1. 11, Heroid. III. 119, Ibis 481]; hasta – спис [Rem. am. 27]; gladius [Ovid. Ars am. III. 589], ensis – меч [Ovid. Fast. II. 13, Heroid. XIV. 45]; jaculum – дротик, спис [Verg. Aen. III. 46, X. 868, XI. 574; Ovid. Met. X. 130, Fast. II. 187]; sagitta [Ovid. Met. V. 382], speculum – стріла [Ovid. Ars am. III. 516].

Функцію гострих та колючих знарядь у досліджуваних поетичних творах виконують також іменники інших ТГ, а саме: “Рослини та їх компоненти” (acuti spini – гострі колючки, acuta pinus – колюча сосна, spinosae herbae – колючі трави), “Частини тіла живих істот” (aspera crura – колючі ноги, acutus unguis – гострий ніготь, acutum rostrum – гострий дзьоб), “Природні утвори” (acuta silex, acutum saxum – гострий камінь).

Своєрідною ознакою прикметників аналізованого мікрополя “гостроти”, є також те, що у їх лексичному значенні закладене синкретичне поєднання двох сенсорних характеристик (дотик + зір). Нічого дивного, адже більшість гострих предметів творів Вергілія, Овідія та Горация мають видовжену, звужену на кінці форму, що відповідає словниковим дефініціям прикметників “гострий” і “колючий” [9: 256]. Відповідно, гостроту acutae cuspidis – наконечника списа, acutae spinae – колючки куща, acutae pinus – соснових гілок, якими стародавні прикрашали голови etc., ми не лише відчуваємо на дотик, але й бачимо. Наведемо приклад, у якому Овідій про стрілоносного Купідона пише: Spicula de pharetra promit acuta sua. [Ovid. Ars am. III. 516] – Він витягнув зі свого сагайдака гострі стріли.

Виявлено, що склад аналізованих ЛСГ поетичних творів досліджуваних письменників міг поповнюватися різними ЛСВ значень лексичних одиниць. Так, первинно тактильні лексеми acutus, hebes, obtusus, retusus, sentus, spineus, spinosus входять до ЛСГ мікрополя “гостроти” прямими значеннями. Наведемо приклад із поеми “Метаморфози”:

... quam cum spinosis ignis supponitur herbis; [Ovid. Met. II. 810]

... ніж коли під колючими травами розкладається вогонь;

Вдалося також зауважити, що члени мікрополя “гостроти” у контекстах творів можуть відрізнятися відтінками значень. Яскравим прикладом сказаному є прикметники ЛСГ “тупий” obtusus та retusus, які у поетичній спадщині Вергілія, Овідія та Горация набувають відтінкового значення не просто “тупий”, а “притулений”. Порівняймо: Ponite iam gladios hebetes; [Ovid. Ars am. III. 589] – Покладіть вже тупі мечі;

та

Durum proculdit arator || uomeris obtunsi dentem; [Verg. Georg. I. 261-262]

Орач точить твердий зуб притуленого лемеша;

Первинно тактильні одиниці мікрополя “гостроти”, реалізуючи різні ЛСВ можуть входити до декількох ЛСГ. Яскравим прикладом цього є прикметник acutus ЛСГ “гострий”, який у поетичних творах Овідія, будучи постійним означенням іменника pinus – сосна, набуває похідного значення “колючий”: Me Satyri celeres... quaesierunt... || pinu praecinctus acuta || Faunus; [Ovid. Heroid. V. 137-140] – Мене шукали швидкі сатири... [і] Фавн, вбраний в колючу сосну;

А також:

Ovaeque sumantur, sumantur Hymettia mella,

Quasque tulit folio pinus acuta nuces. [Ovid. Ars am. II. 423-424]

Беруться яйця, і беруться гіметські меди,
і горіхи, які приносять у листі колюча сосна.

У класичний період склад аналізованого мікрополя поповнювався також внаслідок вживання авторами первинно дотикових ад'єктивів інших мікрополів у похідних значеннях. Виявлено, що такий розвиток ЛСВ характерний в основному лексемам мікрополя “фактури”. Наприклад, первинно дотиковий ад'єктив *rudis*, із первинним дотиковим значенням “грубий”, у синтагмі з іменниками ТГ “Зброя” набуває похідного значення “тупий”:

Sic ubi prolusit, rudibus puer ille relictis... [Ovid. *Ars am.* III. 515]

Так, коли той хлопець награвся тупим залишком [стріл]...

Первинно ж дотикова лексема *hispidus*, із прямим значенням “жорсткий, щетинистий”, у сполученні з іменником *ager* – поле реалізує похідне значення “колючий, порослий бур'яном”:

Non semper imbres nubibus hispidos || manant in agros; [Horat. *Od.* III. 9. 1]

Не завжди дощі з хмар падають на колючі (порослі бур'яном) поля;

Аналогічне спостерігаємо на прикладі прикметника *asper*, із первинним значенням “шорсткий”, який, вживаючись на позначення різних іменників ТГ “Рослини”, реалізує похідне значення “колючий”. Вергілій про раптового відхід наляканого героя поеми “Енеїда” Андрогія, який дізнався, що перебуває серед ворогів, пише:

Obstipuit retroque pedem cum uoce repressit.

Improuisum aspris ueluti qui sentibus anguem || pressit; [Verg. *Aen.* II. 379–381]

Він завмер і з криком затримав крок.

Мов той, який наступив у колючих тернових кущах на несподівану змію;

Особливої ж уваги заслуговує незвичне контекстуальне вживання Овідієм для позначення “колючості” згаданої у наведеному вище уривку рослини прикметника *durus* (мікрополе “міцності”): *Nec sterilis locus ullus ita est, ut non sit in illo || mixta fere duris utilis herba rubis.* [Ovid. *Met.* I. 105] – Жодне місце не є неродючим настільки, щоб на ньому не було корисної трави змішаної зазвичай із колючими ожинами.

Внаслідок аналізу словникових дефініцій тактильних ад'єктивів ми приходимо до висновку, що до ядра аналізованого мікрополя входять лексеми із семами загального та уточнюючого характеру, тоді як до ближньої периферії – прикметники, які поповнюють склад мікрополя “гостроти” переносними значеннями. А лексеми, що входять до мікрополя “гостроти” контекстуальними значеннями – до дальньої.

Прикметники мікрополя “гостроти” у поетичній спадщині письменників епохи принципату Августа виявилися багатозначними лексемами. Закономірністю цих ад'єктивів є те, що найбільшою кількістю ЛСВ характеризуються тактильні одиниці із найвищою частотою вживання, а саме *acutus* та *acer*. Результати проведеного аналізу, які знайшли своє підтвердження в авторитетних словниках латинської мови, показали, що прикметник *acer*, на відміну від ад'єктива *acutus*, у контекстах творів Вергілія, Овідія та Горация в основному не набуває первинного значення “гострий”.

Зафіксовані приклади переносного вживання авторами досліджуваних лексем на позначення візуальних, густативних і аудіальних якостей предметів є яскравим свідченням того, що тактильні прикметники мікрополя “гостроти” могли поповнювати склад інших ЛСП сенсорної сфери. Однак, найчастіше вони переходили до ЛСП “зору” і “слуху”. Наприклад:

Non ego per praeseptis et acuta cacumina vadam,
Nec iuvenum quisquam me duce captus erit.
Я не поведу по стрімких і гострих верхівках,

І жоден юнак не буде схопленим зі мною проводарем.

Звертаємо особливу увагу на зауваження дослідниці семантики російських прикметників “гострий” і “тупий” Н.Ф. Спірідонової [4: 494], яка зазначила, що сполучуваність із прикметником “гострий” супроводжується певною зміною форми названого об’єкта. Так, у плоских об’єктів лінії видовжуються та сходяться під гострим кутом і відповідно плоскість обмежується трикутником. А тривимірні фігури стають гострими, набувають конусовидної форми.

Спираючись на сказане, а також на те, що гостра вершина дає у проекції гострий кут і по формі нагадує гостру голку, вважаємо, що означувані об’єкти поетичних творів Вергілія, Овідія та Горация, гострота яких сприймається зором, а це такі як: *murex* – скеля [Horat. Carm. III. 27. 61; Verg. Aen. V. 205]; *scorulus, cacumen* – вершина [Verg. Aen. I. 45; I. 144; Ovid. Ars am. I. 381], *radii* – промені сонця [Ovid. Heroid. IV. 159] та *cupressus* – кипарис [Ovid. Met. III. 155], уподібнюються із гострими знаряддями по формі; що й стає підґрунтям синестетичного переходу аналізованих ад’єктивів до візуальної сфери. Щоб переконатися у сказаному, наведемо мальовничий уривок із листа Федри, внучки бога Геліоса, у якому вона розповідає:

quod sit avus radiis frontem vallatus acutis,
purpureo tepidum qui movet axe diem; [Ovid. Heroid. IV. 160]
що з того, що мій дід, з вигляду увінчаний гострими променями,
який зрушує теплий день багряною колісницею;

Особливої уваги заслуговують приклади переносного вживання поетами прикметників мікрополя “гостроти” на позначення слухових відчуттів, оскільки саме слух, на чому наголошує знавець античного слова проф. А.О. Содомора, – безпосередня дорога до серця (по-чуття) [10: 13].

Відомо, що досліджувані прикметники були постійними, невід’ємними епітетами зброї, яка не лише боляче ранила, але й, ударяючись, утворює дзвенячі звуки. Може саме така подібність лягла в основу синестетичного вживання прикметників *ases* та *acutus* на позначення не тільки *acuti tinnitus* – гострого бряжчання меча, *acuti aeris* – пронизливого звуку міді, але й *acris tibiae* – дзвінкої флейти, *acutae vocis Calliopes* – дзвінкого голосу музи співів Калліопи, *acutae vocis canis* – дзвінкоголосога пса, а й самого пронизливого звуку – *acuti soni*. В одному із контекстів поеми “Метаморфози” Овідія читаємо:

Sonuit tinnitibus ensis *acutis*. [Ovid. Met. V. 205] – Меч звучав гострим бряжчанням.

Та:

Non acuta || sic geminant Corybantes aera... [Horat. Od. I. 16. 7–8]

Ані Корібанти так не гримотять лункою міддю...

Отримані результати дослідження показали, що в класичний період латинської мови не лише склад дотикових ад’єктивів мікрополя “гостроти” міг поповнюватися одиницями інших мікрополів, але й те, що самі тактильні одиниці могли переходити до інших сфер як сенсорної, так і несенсорної лексики. Так, наприклад прикметник *ases* мікрополя “гостроти” у класичний період латинської мови служив щедрим джерелом для поповне-

ння складу ЛСП несенсорної лексики. Найчастіше він вживався на позначення рис характеру та вдачі живих істот. Яскравим прикладом цього є уривок із “Сагир” Горация, де автор про рішучу людину пише: *Nonne vides... ut patiens, ut amicis aptus, ut acer?* [Horat. *Serm.* II. 5. 43] – Хіба ти не бачиш..., настільки [він] терплячий, настільки відповідає друзям, настільки рішучий?

Наведемо також приклад із поеми “Енеїда”, у якому Вергілій називає воїна Аякса, що відважно кинувся в бій, *acerrimus* – найпалкіший (найзавзятіший): ... *inuadunt, acerrimus Aiax || et gemini Atridae Dolopumque exercitus omnis.* [Verg. *Aen.* II. 414- 415] – ... наступають, найпалкіший Аякс і два брати Атріди і все військо долопійців.

А в Овідія про люту вдачу вовка читаємо: [Lupus] *qui quamquam saevit pariter rabieque fameque, || acrior est rabie;* [Ovid. *Met.* XI. 369–370] – Вовк, який хоч і однаково лютує від навіженості та голоду, [все ж] є лютішим від навіженості;

У поетичній спадщині Вергілія, Овідія та Горация прикметник *acer* часто вживається, в основному у синтагмі із абстрактними одиницями, на позначення сильного вияву якоїсь ознаки, почуття та ін. Так, у досліджуваних поемах згадуваний ад’єктив є означенням *acris amoris* – палкої любові, *acris belli* – завзятого бою, *acris discursus* – пристрасної, невгамовної метушні, *acris doloris* – гострого болю, *acris invidiae* – їдкої ненависті etc.

Висновки. У результаті проведеного дослідження виявлено, що основу мікрополя “гостроти” у поетичних творах Вергілія, Овідія та Горация становлять дотикові лексеми, які виступають у їх прямому значенні. Здійснений семантичний аналіз дав можливість виокремити лексичні одиниці, які складають ядро і периферію (ближню і дальню) мікрополя “гостроти”. Виявлено, що прикметники поповнюють склад цього мікрополя не лише прямими, але й різними ЛСВ значень, а саме: похідними, переносними та контекстуальними. Компонентний склад досліджуваних ЛСГ мікрополя “гостроти” у поезії класичного періоду поповнювався в основному одиницями первинно сенсорної сфери. Самі ж ад’єктиви мікрополя “гостроти”, будучи багатозначними лексемами, у поезії епохи принципату Августа входять до складу трьох інших ЛСП сенсорної сфери, однак найчастіше візуальної та аудіальної. Прикметники мікрополя “гостроти”, зокрема ад’єктив *acer*, внаслідок синестетичного переносу значення могли також переходити до різних ЛСП несенсорної сфери.

Відсутність окремого аналізу тактильних прикметників мікрополя “гостроти” відкриває перспективи для їх подальшого опрацювання, зокрема системних відношень (синонімія та антонімія) та їх дериваційного потенціалу у різні періоди розвитку латинської мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кудреватых Л.П. Диахронические сдвиги в семантике английских прилагательных (на материале истории семантического поля тактильных прилагательных с VIII по XX в.): автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04. “Германские языки” / Л. П. Кудреватых. – Москва, 1987. – 16 с.
2. Гугова Н.В. Семантический синкретизм вкусовых и осязательных прилагательных в языке и художественном тексте : автореф. дисс. на соискание учен. ступени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 „Русский язык” / Н. В. Гугова. – Новосибирск, 2005. – 20 с.

3. Тимейчук Н.О. Прикметники смаку у творах Плавта, Горация та Петронія (лексико-семантичний аспект): дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.14 / Тимейчук Надія Орестівна. – Л., 2007. – 215 с.
4. Спиридонова Н. Ф. Прилагательные функциональной семантики : острый и тупой / Н. Ф. Спиридонова // Компьютерная лингвистика и интеллектуальные технологии. – М., 2002. – Т. 1. – С. С. 494 – 499.
5. Федотова О.С. Дериваційний потенціал прикметників зі значенням чуттєвого сприйняття в сучасній російській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02. “Російська мова” / О. С. Федотова. – Київ, 1998. – 19 с.
6. Шиффман Х. Р. Ощущение и восприятие / Х. Р. Шиффман. – 5-е изд. – Спб. : Питер, 2003. – 828 с.
7. Эпштейн М. Хаптика. Человек осязающий // Эпштейн М. Н. Философия тела / Тульчинский Г. Л. Тело свободы. – СПб. : Алетей, 2006. – С. 16 – 38.
8. Кюсева М. В. Признаковая лексика: прилагательные ‘острый’ и ‘тупой’ в типологической перспективе / М. В. Кюсева, Д. А. Рыжова // Acta Linguistica Petropolitana. – 2010. – Vol. VI (3). – С. 90 – 93.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [авт.-уклад. Бусел В. Т.]. – К.; Ірпінь : Перун, 2007. – 1736, [256] с.
10. Содомора А.О. Від слова до серця, від серця – до слова / Содомора А.О. – Л. : Літопис, 2012. – 52 с.

УДК 811.111:81'42

Кузнецова М.О.
(Запоріжжя, Україна)

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ГІПЕРКОНЦЕПТУ «POWER» У ТЕКСТОПРОСТОРІ САГИ ДЖ.Р.П. МАРТИНА «A SONG OF ICE AND FIRE»

Стаття присвячена аналізу структури гіперконцепту POWER у текстовпросторі англomовної саги «A Song of Ice and Fire» американського письменника Дж.Р.П. Мартіна. Розглядаються основні способи та засоби вербалізації гіперконцепту POWER як таксону найвищого рівня в концептосфері саги Дж.Р.П. Мартіна «A Song of Ice and Fire».

Ключові слова: *концептуальний аналіз, художній текст, текстовий концепт, гіперконцепт, вербалізація, структура концепту, концептуальна система, концептуальна сфера.*

Стаття посвячена аналізу структури гіперконцепта POWER в текстовпространстві саги «A Song of Ice and Fire» американського письменника Дж.Р.П. Мартіна. Розглядаються основні способи та засоби вербалізації гіперконцепта POWER як таксона найвищого рівня в концептосфері саги Дж.Р.П. Мартіна «A Song of Ice and Fire».